

1865
20 20/9

Megjelenik
minden hó 1-én és 15-én.

Előfizetési ár
Egész évre 6 frt o. é.
Félévre . 3 " " "
A közlemények és előfizetések bérmentve küldendők.

Szakhirdetések
egy petit hasábsora 6 krral számíttatik.

HASONSZENVI KÖZLÖNY.

Alapos ismereteket terjesztő orvosi lap a homöopathiáról.

Előfizethetni
vidéken
minden cs. kir. postahivatal utján.
Gyöngyösön
a szerkesztőnél.
Egerben
az érseki lyceumi nyomdában.

Szerkesztő-tulajdonos: **Horner István**, a gyöngyösi kórház igazgató-főorvosa.

TARTALOM : Gyógytani tanulmányok. Bakody Tivadar tudortól. (folytatás). — Az adag kérdés. Schleicher Aladár tudortól. —

A Hagymáz (Typhus) Oppolzer tan. és bécsi tr. klinikai előadása után. (folytatás.)

T Á R C Z A : A magyar orvosok és természetvizsgálók Pozsonyban székelő XI-dik nagy gyűlésének f. évi szept. 2-án tartott bezáró közlése. (folytatás) — Octóber havi kimutatás a gyöngyösi kórházban orvosolt betegekről. — Vegyesek

Gyógytani tanulmányok.

Bakody Tivadar tudortól

(Folytatás).

Jól tudom, hogy azon akadályokat, melyek a haladás kerekeit megbénítják, mindig a *középszerűség* idézi elő, mivel ez van egyedül mind ama tényezők birtokában, melyek az emberi nem kifejlődését meggátolni képesek. Az emberi gondolkodás minden ágában ez uralkodik a világ folyása felett.

A harc az igazság s előítélet közt, súlyos és régóta tartó, s a diadal majdnem lehetetlenné válik, midőn jog és igazság ellen a rágalom működik.

Azonban remélhető, hogy a józan gondolkodás által idővel minden téveszme legyőzetik, s hogy azon hitek száma, kik a tudomány szabadsága s a szabad buvárkodás mellett fegyvert ragadnak, folyvást szaporodni fog.

A gyógyhatástant csupán óvatos buvárkodás, s a tények szigorú vizsgálata fogják természettudományyá emelni. Eme föltételek nélkül az marad, mi akkor volt, midőn a szemöldökben tanyázó tetveket hashajtókkal kezelték, s az érvágás leginkább akkor jött alkalmazásba, midőn a hold a rák-jegyben állt, míg azt a Saturnusali constellációban mint ártalmast, elkerülék.

Az ellenzék táborához tartozván: bátran és szabadon szálllok sikra a természet jogai mellett; de azért épen nem ringatom magamat azon édes hitben, hogy ma diadalra emeljem azt, min egész mostanáig évszázadok nem voltak képesek diadalmaskodni.

Jól tudom azt is, hogy az általános tömegre nem

fogok befolyást gyakorolni, s hogy tökéletesen meg kell elégednem azzal, ha a földérintett igazságokat eleinte csak néhányan egész csöndben használják föl.

A gyógyszeriszmé tudományos megalapítására, — a physiologikus gyógyszer kísérleteknek Hahnemann iskolája által kijelölt, s következetesen követett irányán kívül, — mindeddig még misem történt.

Mit később a méregtani megfigyelések s más szabatosan megállapított tények nyujtottak, — az arra fektetett végkövetkeztéseket tekintve. — ismét csak e fiatal iskola értékesíté s használta fel. Sőt még a lelkiismeretesebb pharmacologok által teremtett anyagot is — gyakorlati jelentőségére nézve, — csupán Hahnemann követői méltányolák kellőleg.

Ha az ujkor valamennyi jobb gyógyszeritanait pontosan áttanulmányozzuk: szerzőjük szorgalmának elismerése mellett is be kell vallanunk, hogy azok az orvosokat positiv tudással nem gazdagíták, s daczára az újabb s jobb módszernek, mely a buvárlatokat jellemzi, nem szakíták ki őket azon vigasz nélküli helyzetből, mely a gyógyász örökös nyomorát okozza.

A gyógytani tapasztalatok szájalomra méltó álláspontja, a gyógyszeritanok befolyása által még siralmasabbá lesz; mert a gyógyeljárást csupán az előítéletek dogmái szentesítik.

Hol a gyógyszerek élettani hatásmódjáról van szó: ott annak magyarázatát is a régi, szokásos felfogással egyeztetik meg, vagy a gyógyszereket a legtévesebb módon — általános vegytani nézetek alapján, oly csoportokba helyezik, melyek physiologikus szempontból épen nem engedhetők meg.

2/12
2/12
2/12

Nem vonakodom kimondani, hogy ezen gyógyszer-tanok, melyeket máig hirdetnek, teljesen nélkülözik a szilárd alapot, s hogy mindaddig, míg az illető buvárok ez úton járnak, hiányozni fog a következetesség becsé is az arra épített tapasztalatoknál.

A legrégibb időkben épp úgy mint a korunkból származó hypothetikus fogalmak zürzavara lehetetlené teszi, hogy a gyógyszer-tan szabatos értékesített természet-tudományi disciplinává nőjje ki magát. Hahnemann ezt igen jól felfogta, s egyedül ő volt az, ki a tudás ama hasznavehetlen régi lomját elvetette, s a gyógyszer-tanban logice fegyelmezett gondolkozásúdjá által. — a kísérletet érvényre emelte; továbbá új, minden előítélet. — ment vizsgálódásokat tőn, s így a pharmacologok iránytalan amarchiáját rendbe hozva: az utat megtörte, s megmutatá, hogyan juthatunk oly igazságokhoz, melyek jelentőségükre nézve áthatók.

A későbbi, jobb módszer feladata lőn: hogy a hibákat helyre igazítsa, a hiányokat kijavítsa, s az igazat rectificálja.

Azonban, bár Hahnemann által tanultuk megismerni, mily utakon és mily eszközök által juthatunk a gyógyszerek hatásmódjának tejjesebb tudatára: a gyógyszer-tannak mégis folyvást szilárdabb támaszok után kell nézni, s még jobban össze kell forni a gyógytudomány többi disciplináival, ha aztán ezekkel ily módon methodikus összefüggésbe hozatott, akkor válik valóban tudománynyá, természet-tudománynyá, a minek még ma nem lehet őt nevezni.

Mily fényesen bizonyítja ezt be például *Aschenbrenner* ily című műve: „die neueren Arzneimittel etc.“ ezen jelíggel: „Cui fideas vide!“ Már *Siebert* ajánló előszava, melyet *Aschenbrenner* műve elibe. — egy gyakorló orvos vallomástétele alakjában — bocsát, azon árnyalakok egyike, melynek megtekintésénél a legnagyobb szerénység hangulatára ébredhetni. *Siebert* szavai ezek: „Ám legyen az, hogy a pohos materia medikát rosszul gyakoroltam be, vagy rosszul alkalmaztam, vagy hogy magában és magára nézve elég vitézséggel nem birt; elég az hozzá, hogy az álmodott babérkoszorúból évről évre egy levél kihullott, egy csapat a másik után megveretett, és *Morbona* diadalmaskodott; töredelmekben a legyőzött pulyák nagyobb részét magamtól eltasztottam, nem az összemlemek magzatai, hanem a kofák által kitett lelencek voltak azok sat. — — — — *Sir John* által toborzott szabadcsapat volt ez, melyek közül fáradság és szükségből 30—40 hírségeseket magam körül megtartottam, kikkel még naponta a tactika abc-jét ismétlém, mivel biztosítva nem valék

vajjon azt ők vagy én egy éjjelen át el nem felejtjük. stb

„Aztán jön még egy új csapatvezér, s a megritkult sorokat, vagy elesteket friss újonczokkal pótolja helyre. kik nagyrészt még puskaport sem szagoltak, az az: sem betegséget, sem embert nem öltek meg.“

Nem bünös eljárás e ily emberellenes cselekedetknél a zászlót elővezetni? Humanitást árul-e el, midőn a gyógyszerrel élő közönségnek azt kiabáljuk: Ti mindannyian különféle mérget viseltek testetekben, itt van 542 új ellenszer, vásároljátok vásároljátok sat. —

Innentul szerző maga saját művéről a legesodálatosb, és bohósabb kifejezési módra tér által, és mielőtt a most divatozó megtámadások ellenében a gyógytan és ennek gyógyszerre védelmére magát elhatározná, így szól: „Ha nem kellett volna minden előtt a szerzői komolyságot oltalmaznom, s orvosi méltóságunk fenntartása miatt az irodalmi boszorkodást kikerülnöm: nem csekély kedv kerülgetett a zászló vivővel saját vállalom ellen egyesülni, stb.“ „Hogy már eddig is oly gazdag gyógyszerkészletünk, évről évre, mindinkább kiterjeszkedik, nem tartanám oly szerentsétlenségnek ha a gyógyhatástan (pharmacodynamik) mind elméleti mind gyakorlati tekintetben nem volna oly kegyetlen állapotban. Az Oedipus, kinek számára fenntartatott a gyógyhatástani Sphynx rétélyét — — — — megoldani, még mindekkoráig, — — — — és pedig okvetlenül hiába váratik.“

Miután továbbá a szerző, komolyan átgondolt és érzett kívánalmainak szabad tért engedett, megkezdli a fentebb említett szakaszát e következő ólinda mesével.

„Egykor egy király egy embert megkorbácsoltatott. A korbácsolás után sebeire lóganajt tett, hogy az által sebesebben meggyógyuljanak.

Egy esztelen, ki ezt látta nagy örömbe vegyeledett mondván: „mennyire örvend, hogy egy szert talált fel, mely a sebeket meggyógyítja.“

„Haza futott sebesen, és fiának ezt mondá: Korbácsold meg derekasan hátamat, én egy kitiűő szert találtam fel, melyet magamon kívánok megkísérteni. A fia derekasan megpáholta, s aztán lóganajat tett atyja hátára, ki boldognak érzé magát ily csodálatosan ható gyógyszerrel felalálni.“

Minekutánna *Aschenbrenner* e mesét az emberi cselekedetek és események hivebb kifejezésének tartja mint a történetet, ezeket mondja:

„A gyógytudomány történetének legnagyobb része a mesék és a mythos körében lengedezik, és bár az idő elmúlt, melyben egy Jamblicus jogosan azt állithatá „a gyógytudomány az álmok leánya“ a tudomány, mostani időszakának szabatos tényei itt ott mégis kény-

szertülve voltak, mesés elméleteknek, s mythikus családásoknak szolgáltatni anyagot.“

„A tudomány az emberi szellem kifejlődési szakának virága. Buvárkodásainak, cselekvéseinek, és eredményeinek gyümölcse, s ennek élvezete azon jövő korra marad, melyben a szabaddá lett értelem, s a humánus öntudat bátorsága az észet és természetet legfelső élettörvények gyanánt lesznek képesek beismerni.“

Szerző érdeket gerjesztő elmélkedéssel megy aztán át a gyógytudomány nyomorúságára, élesen szemügyre véve s megbírálva a gyógyászat kínos fejlődési történetét és jelenét. Kiemeli, hogy egy általános tudományos elmélet csak akkor bírna határozott értékkel, ha valamennyi tényt egy közös nézponthoz egyesíthetne, azokat a természet általános s legegyszerűbb törvényeinek épp úgy mint a megismerő ész legmagasb principiumainak alávetné, s ha ez áttekintés alatt alaposan fölfogott tudást harmonikus, életteljes képpé alakíthatná, melyben a realis természet minden irányban hiven visszatükröződnék. Ily elmélet lehetővé tenné, hogy a tudás majdnem közvetlenül alkalmaztassék a gyakorlati életre.“

Kéves eltérés után szerző, előszavának tulajdonképeni záradékához érkezik, és grúnyos túlesapongásokkal szóll ezen új kiadásában foglalt gyógyszer gazdagításokról „a csemegekészítők és czukrászok“ így folytatja *Aschenbrenner* „már tetteleg megkezdették különféle műterményeiknek gyógyerejét kidicsérni anélkül, hogy a vasiblaný (Eisenjod) chocoladénál megállapodtak volna; a gyógytan mindinkább népszerűvé és — kellemetesebbé válik! A minden tekintetben becses vilánsavas esontmészt (phosphorsäuren knochenkalk) az orvosi konyha magának fogja elsajátítani. *Fucus amylaceus* már is a kereskedésben van, és a speculativus ipar, mesterségesen készített indus madártésztkével sem fog sokáig késni. — — — Szerencsére a gyöngyárpa, lenmag, és a ziliz (*althea*) gyökér bőségben, és olcsón szerezhetők a vásárban! Gyalázatunkra keil bevallanunk, hogy a tödőlob, mellhártyalob, májlob, veselob, és egyéb lobok némely nemeinél, az árpakása, és lenmag alkalmazásán kívül alig haladtunk tovább, a betegek ellenben annál szerencsésebbek valának. — — — „A keserű erősítő, és összehúzó szerek birtokában tulságig gazdagok vagyunk! A forró éghajlati tenyészet buzog a tanin, a keserű és gyantás anyagokban, az európai gyógyszerészeknek még ujabbakkal is szolgálhatna. A spanyol és franczia Kreolok, nem különben a Negerek, kik honi növényeiket itt részben megtalálják, sőt helylyel helylyel maguk átültették, és tökéletes természetgyógyászok, okosnak és ildomosnak tartják ezen anyagokat egyedül külsőleg alkalmazni“ —

„Az ujjabb gyógyszer alakokat illetőleg, az ipar szükségen felül gondoskodott a pazar fénytűzésről. Németország maradt a legkomolyabb — — — ez egyedül jóindulatu keszségével a tolakodó külföldi gyárak ellenében vesz részt — — — a kereskedésben, minden kigondolható gyógyszerészeti kotyvásszal;“ Az ipar lélekszakadva igyekszik a készítmények vegytani alkotásának tiszta fentartása körül, — természetesen, — csak hogy egyedül a gyomorba eljuthassanak, — mely annakutánna mint chemikus sui generis, tettszése szerint rendelkeznek. Ez az iparnak igen kedvező ürtügyet nyújt ujjabb alakokra, ujjabb gyógyszerészeti kereskedelmi czikkekre. A francziák előtt ismeretes Voltair ezen elvmondata: „Le monde est vieux, cependant il le faut amuser encore comme un enfant.“

„Jelentenünk kellett volna talán még Harveng talizmánáról „Prisis calmantes“, a franczia orrférgékről és (orrmeglegítőkről) a Boaconstrictor ürtékéről gyógytani czélokra?“

Előszava záradékánál szerző azt mondja: „ki tudná itt a komolyságot megőrizni, hol a két eset közt egyedül ezen választás hagyatik meg: vagy a szaladár (Strauss) értelmisége vagy — a szeszély (Humor) — —

„Az indus mese erkölcsi értelme idáig, hihetőleg maga magát magyarázza meg.

Populus remedia cupit!“

Ezután fog következni a mondott szövegnek gyakorlati alkalmazása.

(vége következik)

Az adag kérdés.

Schleicher Aladár tudortól.

Az adag kérdés mostanáig legalább, a magasb higitmányok pártolótól, mindenkor elv-kérdésnek tekintetett; véleményünk szerint azonban egyáltalán nem az sőt mi több, nem is szabad azt egyébnek mint *czélszerűségi kérdésnek* tekintenünk. A hasonszenvi elvhez ennek semmi köze, s csak is annak megállapítása foroghat kérdésben: valljon mily adagban nyujtandó a gyógyszer, hogy minél rövidebb uton, s minél biztosabban czélt érjünk, azaz hogy a beteget meggyógyítsuk. Hogy a magasb fokú higitmányok alkalmazása általán véve valóban nem tartozik a hasonszenvi gyógymód lényegéhez, eléggé bizonyítja ama számtalan eset, hol az allopathák és Rademacher követők táborában öntudatlanul történnek nagy gyógyszer adagokkal hasonszenvi gyógyítások; továbbá, hogy kezdetben maga Hahnemann is sikeresen gyógyított nagy adagokkal, s később is csupán azért alkalmazá a higitmányokat, mert ezek *czélszerűebbeknek* bizonyultak be. Ezeket érvényre eme-

lendő, csak jóval később állítá fel hatványelméletét, bár az tudományszerűleg soha sem lőn megállapítva, a miért is sok oldalról élénken megtámadtatott. Azonban fordítsunk egyet a kérdésemre a helyett, hogy az adag-kérdést elvi kérdésnek tekintenők, állítsuk azt fel mint célszerűségi kérdést, s legott elveszti fulánkját, melynek folytán annak higgadt és józan tárgyalása is lehetővé válik. A kérdés tehát így alakul: hogyan érjük el legjobban gyógyezélunkat? ugy-e ha a hasonszenvi szereket mint sűrű (essenz) vagy közép higitmányt, (1.—10) mint magas higitmányt (10—30) vagy pedig mint magas hatványokat alkalmazzuk? E kérdés megoldásához két út vezet: egyik a tapasztalás, másik a tudományos elmélet. Induljunk el mind a kettőn. Ha végig futjuk az összes hasonszenvi irodalmat, s az egyesek véleményét vesszük figyelembe: azt találjuk, hogy a tapasztalás nem döntheti el a kérdést, mivel a sűrű is bir követőkkel, bár ezek jóval kisebb számuak, mint a többi. A három higitmány csoport hivei, kik közt egyaránt jeles és tiszteletet parancsoló férfiak találhatók. Az egyesek tényeken alapuló tapasztalatait nem tagadhatja józanul az, ki máskint gondolkozik, mert egyik tapasztalás csak oly becses, mint a másik, és minden anya legjobban szereti saját szülöttjét. Fel lehet ugyan lépni azon követeléssel, hogy mit a tapasztalás igaznak mond, annak biztos criterium által kell igazolva lenni; de a gyógytan csupán egy criteriumot ismer, s ez a siker, sikert pedig mindenik mutathat fel. A post hoc el van ítélve, pedig post hoc következtetünk, és ezen ingatag tapasztalásra építjük itéletünket. Felszólal már most valaki, és azt mondja: én számtalan esetet mutatok fel, hol e vagy ama higitmánnyal gyógyítottam meg a beteget és sikereim ezen tömegét meggyőző érvnek tekinthetem, — s ennek daczára az ellenérveket — melyek egy másik higitmány mellett ugyanazon okoskodás alapján harcolnak — még sem képes megdönteni. A hasonszenvi orvosok többsége, a mennyire az futólagos átpillantásra kivehető, egy közép ut mellett nyilatkozott, a következő elvet állítván fel: semmi sűrűk, semmi magas hatványok; de igen is alanti higitmányok heveny bajokban, magasabbak pedig idült kóresetekben! s megengedik egyuttal, hogy ezen elv számtalan kivétellel bir. Egyrészt már maga azon körülmény, miszerint hely adatott ily kivételes eseteknek, megingatja ezen elvet; másrészt pedig a többség sem tekinthető a végeldöntés zsinormértéke gyanánt, mert például a magas higitmányok hiveinek kisebbsége avval is előállhat, hogy az ő tapasztalatuk nem birt még utat törni magának az elismérésre, hogy a nagyobb rész is belátandja idővel az igazságot, s jelenleg ők magok is a magas hatványoknak köszönhetik legszebb eredményeiket.

Már ha az irodalomban följegyzett kórtörténeteket áttanulmányozzuk a végre, hogy ezen alapra fektessük önálló itéletünket, kiviláglik, hogy azok nagy része elhomályosodik az itészet szövétnekénél, a valóban helyes, talpraesett kórtörténetek közül pedig sok az egyik, sok meg a másik nézet mellett szól, úgy hogy ismét elveszítjük az Ariadne-fonalat, mely az igazsághoz vezet. Nem elégséges tehát egyszerűen a tapasztalásra hivatkoznunk, még pedig azért, mivel egyrészt az egyesek tapasztalatai az egészre nézve nem birnak bizonyító erővel, másrészt pedig mivel a sikereket — mint döntő érveket — sem vethetjük mérlegbe, mert sikert minden gyakorló orvos bir felmutatni; hanem szükséges visszafordulnunk azon alapokokhoz, miért adunk elsőseget a sűrűnek, vagy valamely más higitmánynak? A legnyomatékosb és legalaposb alapokokat lehet felhozni a sűrűk, vagy más nem higitott gyógyszeranyagok alkalmazása ellen. Ezek hatása igen feltűnő ugyan, de egyszermind oly viharos s kellemetlen mellékhatások és gyakorta káros utóhatások kíséretében szokott fellépni, hogy ez által a gyógyásikert egyenesen megsemmisíti, legjobb esetben megzavarja, vagy épen positiv kárt okozhat, — a miért is a hasonszenvi orvosok csaknem egyhangulag a sűrűk és nem higitott gyógyszeranyagok alkalmazása ellen nyilatkoztak, ama kevesen pedig, kik azokat végkép nem kárhoztatják, nyomatékosan ajánlják, hogy csak is kivételes, kétségbe esett esetekben s akkor is csupán kísérletképp alkalmazandók. Ezen alapokok oly világosak, s annyira megerősítetnek naponta az allopathiak gyakorlata által, hogy azokat minden tétovázás nélkül elfogadjuk, és elismérjük, s ezentúl a sűrűt ki is zárjuk elmékedéseink köréből.

Egészen máskint áll a dolog azon alapokokra nézve, melyek az alanti, közép, vagy magas higitmányok mellett harcolnak. Mintán a higitmányok általán véve rögtön szembeszökő hatást nem gyakorolnak, hanem hatásuk csak a megtörtént gyógyulás végsikeréből vagy javulásból következtethető, annál fogva e tárgyban a legfinomabb és pontosabb észlelés is kétségbe vonható. Kutassuk itt is ujlag, melyek azon alapokok melyek az egyik vagy másik higitmány elsőbbsége mellett harcolnak.

(Folytatás követk.)

A Hagymáz (typhus.)

Oppolcer tr. és tanácsos klinikai előadása után.

(Folytatás.)

A hasihagymáz kórtünetei.

Azon percztől kezdve, midőn a fertődzés a hagymáz méreg által megtörténik, rendszeren a közérzeliiben

bizonyos zavarok állanak elő, melyek fejkabúlás, szédülés, lankadság és bágyadságban nyilatkoznak; álmatlanság, vagy ha álom jelen van is álmodozások, esengés és zugás a fülekben, szikrázás és pillogás a szemek előtt, nem különben kóros izgékonyosság az érzési idegekben állandóan észleltetnek. A főfájás gyakran igen erős, majd az egész fejre elterjed, majd részletes: a homlok, a nyakszirt, a háromosztatu idegyszemgödör fölötti ágra (ramus supraorbitalis nervi Trigemini) kiterjeszkedett, mely esetben könnyen ezen idegszábjával (neuralgie) cserélgethetik fel, majd enyhüléssel, majd súlyosbodással felváltva. Tart ezen állapot 8—10 nap, rendszeren pedig a második hétben enyhül meg. Azon körülmény, hogy a hagymáz előjelei ily idegrendszer jelenségekkel lépnek föl oka annak, miszerint azt mindeddig idegláznak, febris nervosa nevezték el. Mialatt ezen ugynevezett előzeti szakra a kütteghagymáznál, a küttegekórokhoz hasonlólag, bizonytalan időre a hagymázos vörheny lép föl, a hasihagymáznál a kórtünetek gyakran borzongás közt nyilvánosabban észlelhetők, és pedig nevezetesen a bélesatorna, kiválsólag a hurkabél az, melyek mindenekelelt változásokat szenvednek.

Néha azonban a hagymáz minden előzeti szak nélkül a bélesatorna bántalmazásával lép föl. A hagymáz kórtünetei könnyebb áttekintés végett, *általános és helybeli*kre osztathatnak fel, melyekhez annakutánna a következők is számíthatnak. Az előbbieket, melyeket a kór előzeti szaknevezete alatt jegyeztünk meg, és melyek az idegrendszer zavarodásai által jellemzik magukat, már a kór elején nagy fokra nevednek, kineznek a beteget majdnem szakadatlanul, és nagyobb kisebb mértékben tartanak az egész kórfolyam alatt. A tévengek, melyek már a hagymáz kezdetén föllépnek, vagy állandók mint agyhártyalobnál, vagy rendszeren bolygók. A betegek ezalatt annyira ingerültek, hogy kezeikkel folytonosan hadarásznak, felugranak, és szaladni akarnak, mely miatt őket szüntelen felügyelet alatt kell tartani. A másik általános jelenet, mely a hagymáz kezdeténél azonnal észleltetik, a rendkívüli magas hőmérsék, 39—40° C. oly tünet, mely a kórhatározatra nézve igen fontos, minthogy egyéb lázas szenvedéseknél nem oly könnyen fordul elő. A hőmérsék ezen magas nevedésén alapszik e nevezet is „forró láz.” A kórfolyam emelkedésével nevedik ez 41° és feljebb, és egyedül a reggeli órákban tesz jelentéktelen szüneteket; a kór enyhülésével aránylag az is alábbszáll, és csak súlyos befolyású eseteknél tartja fel magát egy bizonyos rendellenes magasságban.

A véredény rendszerben ezen változások észleltetnek: az érverés lágy, és sebes, többnyire már a kór kezdetén 100; ez ép úgy, mint a hőmérsék a kórral szapo-

rodik, e tekintetben az agyhártyalobtól mégis annyiban különbözik, hogy ha bár ott is igen szapora, de csak hamar ismét lassítást szenved. Tüdőloboknál többnyire 100-nál alább, a hagymáznál közönségesen 120, sokszor 130 is. Az első hét másik felében az érverés sokszor kettőzött, ez azonban nem jellemző, mivel egyéb súlyos kóroknál, mint: tüdőlob, váltóláz, csúz, gyermekágyiláznál sat. előfordul. Az érverés ezen tulajdona, mely azonban hiányozhat is, melyre tehát a kórhatározatnál nem kell nagy súlyt fektetni úgy látszik, hogy a véredényfalak összehúzó elemeinek tágulásából származik.

Azon állítás, hogy ezen kettőzött érverés (Dicrotismus) egyedül a felső végtagok ütereiben jön elő, valótlan, mivel azt úgy a lábszár, mint a kar ütereiben észlelhetni. A szív igen érzékeny, melynek következtében majd belsőleg, majd a csacsbimbón kívül, vagy éppen nem, vagy legalább homályosan észleltetik. A hajszáledényrendszer igen gyakran vérrel van megtelve, mely állapot a bőr vörössége által ismerteti meg magát. Mint minden lázas kóroknál, így a hagymáznál is a vizelet mennyiség aránylag kevesebb, minthogy a betegek izzadnak, és rendszerint hasmenésben is szenvednek, miáltal a vértől nem csekély vízmennyiség elvonatik, s ez okból a vizeletnek kevesebbnek kell lenni; ennek szaporodása a kór további folyamatában mindenkor kedvező jelenetnek tekintethetik.

Az említett okból a vizelet sűrű, zavaros, homályos és ülepzetet készít, (urina jumentosa), mihelyt azonban telforraltatik, megtisztul, és csak akkor marad zavaros, ha benne fehérnye foglaltatik.

Ez utóbbinak jelenléte hagymázbetegeknél, okot szolgáltat a Brightkór feleserelésére, mely vele néha csakugyan szövetkezik a kór kezdetén, vagy annak folyamatában. A vegytani vizsgálat a hagymáznál nem szolgáltat tulajdonképen semmi jellemzőt, fontos egyedül a légközeg (ammoniak) tartalma. A halvagok (chloride) eleinte fogyatkoznak, a láz szüntésével ismét szaporodnak, a kénegek (sulfate) szintén csak a kór későbbi időszakában fogyatkoznak. A fajsúly (spec. Gewicht) a huygany és a huygsav szaporodása miatt, mely ismét a láznak természetes következtése, igen magas, 0,028 az első napokban, és alábbszáll mintegy 0,024-re. A húgyelválasztás kezdetben rendszeren megy végbe, később midőn kábultság áll be, a vizező hólyag petyhedtsége miatt, vizelet rekedés következik; ha ily esetben a hólyag pontos vizsgálata elhanyagoltatik, s csapolás által a vizelet ki nem ürítettik, a betegek igen könnyen hólyaglob, vagy vesekehelylob folytán meghalnak, vagy pedig kifejlik heveny veselob, mely ránggörcsök, álomkórság,

éberszunny, tévengések, merevedések, kimerítő izzadások, elaszás közt a beteg életének véget vet. A régiek ezen állapotot *Febris urinosa* nevezettel jelzették.

A mi a székküröléseket illeti, eleinte a hagymázos betegek szorulásban szenvednek, mely azonban a második hét végével hasmenésre fordul át. Ezen hasmenéseket rágás sohasem kíséri mint a vérhasnál, melytől az által megkülönböztethetnek. Gyakran a hagymázszéküröléseket korgás előzi meg, mely a bélsatornában létező gázok, és összegyülekezett folyadékoktól veszi eredetét, mint az egyéb hasmenéseknél is történik, s így jellemző körtünetnek a hagymáznál nem tekintethetik. Az erőltetés, mely a vérhast állandóan kíséri, itt egészen hiányzik; a kiürülések azonfelül a hagymáznál bővekek, bélsárt tartalmaznak, midőn a vérhasnál csekélyek, és csak nyál, vér izzadmányból, fehér és sárga szállakból állanak; légenysav hozzá adása által, sok felhárny tartalmuk miatt tökéletesen megalvadnak, hamcleggel (kali) vegyítve, mocskos, taknyos anyagra változnak; ez utóbbi jelenségek a hagymáznál fel nem találhatók. A hagymáz székkürölések továbbá zöldborsó színűek, mivel az epe elválasztás e kórnál csekély, s ebben azonfelül kevés epeföstyén is foglalatik.

A hasmenés a hagymáznál főleg a bélsatorna hurutos bántalmából ered, bősége és hevesége nem a jelenlevő bélfekélyektől származik, mivel ezek nem szolgáltathatnak elegendő okot amannak bekövetkezésére.

A bélsatorna bántalmai, a most leirt hasmenésekkel, melyek a hasihagymáz legfontosabb helybeli körtünetei gyanánt tekinthetők, és legtöbbszörre a csipbélben, ritkábban a hurkabélben fordulnak elő. kórhonztanban bizonyos kór-időszakokra, és pedig vértorlóási és beszűrődési, azontúl var és tekélyfejlődésre osztathatnak fel, melyeknek magyarázata a külön kórhonztanhoz tartozik. Egy másik igen gyakori helyi körtünet a hasihagymáznál a csip-vakbél-táj (ileocecal) érzékenysége, mely a hashártya bántalma által okozatik, ennek fokozatától függvén amaz is. E jelenség, bár a legtöbb esetben már a kór kezdetén jelen van, e kór-időszakban hiányozhat is, és csak később jelenhet meg. A fájdalmas érzet azonban mindig csak a has nyomásra jelenik meg, és soha vagy igen ritkán magában; ily nyomásnál nem ritkán tulajdonnemű zörejt hallatszik, az ugynevezett: (ileocecal-geräusch), a nyomás alatt gyakran az arczizmok összehúzódnak, mi a hagymáz kórhatárára bizonyos fontosságot gyakorol. A haspuffadás (meteorismus) okozva a bélsatornában kifejlett gázok által, melyek magyarázatához azonban a bővebb ismeret hiányzik, a második, és ritkán az első hétben jelenik meg. A lép-bántalom bizonyos körülmények között szinte jellemző körtünet a hagymáznál, de azért nem elegendő a

kórhatárára, melynek jelenléttéből, mi általában a hatodik nap történik meg, hagymázt származtatni nem szabad, minthogy az szintugy következése lehet egy előrement váltóláznak, azonfelül pedig heveny bőrkütegeknél, gyermekági folyamatnál, köleggümökórnál, sebészi műtételek után, és egyéb genyvérés állapotoknál észleltethetik; másrészt a lépdag hibázhat, hagymáz mindemellet jelen lehet, midőn t. i. a lép daganatja bizonyos okok miatt létre nem jöhet, mint igen koros egyéneknél, hol a lép már megsorvad.

Hurutos bántalmak a száj, torok, és a hörg nyálkahártyákban, melynek mindenfajta hagymáznál alig hiányzanak, majd kezdetben, majd a későbbi lefolyása alatt jönnek elő; a kórkiemenetelre nézve ezek fontosak, mivel enyhébb fellépésük kedvező, erősebb ellenben szomorú kiemenetelt jósol. Midőn ily hurut által a finomabb hörgök berekednek, időszakonként légzési nehézségek jelennek meg, melyek a beteg életét veszélyeztethetik. Azon esetben, ha a torokhurut az Eustach-kürtre, és a dobúrra terjed, nehézhallás, vagy siketség is származhatnak, mely körtünetek rendszeren a hagymáz második hetében szoktak megjelenni, néha azonban egyedül idegbántalmon alapszanak. Ezen siketség továbbá a fülműszer esonthártyájának metastatikus gyuladása által idéztetik elő, a mint ezt a hagymáz későbbi korszakaiban észlelhetni. Ilyenkor a betegek hirtelen fájdalomról panaszkodnak a fülekbe, mely az azokban összegyülemzett geny által okozatik; midőn ennek kifolyása a fülből és az Eustach kürtből meg nem történik, és a füldob átlukasztatik, a fül belső részei szétromboltathatnak, agyhártya-agylob, és tályogok az agyban következhetnek. Hasonló tünetnyek erednek akkor is, ha az átlukasztás a felső és alsó dobúr falait érinti; ha ez visszafele a dobúr sejtjeibe történik, a legtöbb esetben gyuladás, s ennek folytán esonyszú és a csecnyútvány üszökődöse származik, mely által a külbőr szétromlása, és az uj nyílás közlekedése az Eustach kürttel állitatik helyre. Midőn a bőr nem lyukasztatik keresztül, akkor néha légdag kifejlődését látjuk, mely messze kiterjedhet. Azon tünetekből, melyek a geny kiömléséből az agyba származnak, még a lob és ezzel összekapcsolt véralvadás (thrombose) emelendők ki, melyek gyakorta érdugulásokra (embolien) és metastatikus tályogokra vezetnek a tüdőbe.

A hagymáz betegek külbőre e kór lefolyása alatt szintén különféle változásokat szenved, ezek közül a hólyagsás küteget már felemlítettük, mely egyedül a bőr tüsszöknek vértorlodásában áll, egyéb tulajdonsága nem levén.

Ezenkívül a hagymáznál csalánküteget (urticaria) találunk; és pedig főleg az ugynevezett fehér vagy por-

cellán kütteget (urticaria alba s. porzellana) mely az irha savós beszűrődésétől függ. és a betegeknek igen alkalmatlan; azonfelül a köleshiulót (miliaria.) Az utóbbi hólyagesás kütteg, és különféle alakban jelenik meg.

a) Miliaria crystallina, ezek egy hólyagesában viztisza, meg nem homályosodó folyadékot foglalnak, mely később felszivatik, e mellett a bőr is lehámlik, de nem okozza a bőrnek azon változásait mint egyéb bőrküttegek.

Ezek 5—6 nap látszanak a bőrön, mivel azonban ismét visszatérhetnek, ennél fogva lefolyásuk gyakran 3 hétre is kiterjed. E kütteg, melynek jelenlétét mindig nagy mértékű láz kíséri, és egyéb küttegekóroknaál is előfordul, oly egyéneknél is tapasztaltatik, kik sokat izzadnak, az olaszok ez okból „Frieselfieber“-nek nevezik, mi által kétségenkivül a hagymáz kórisméjénél, hol e kütteg előfordul, tévedésekre szolgáltatnak alkalmat.

b) Miliaria alba s. lactea, mivel belsejökben mag és sejtartalmu folyadékot fehér tejes színnel foglalnak.

c) Miliaria purulenta, a bőrkórtan iróktól hibásan Eethymata typhosanak elnevezve, genynyel megtelt hólyagesákat tüntetnek elő, melyek genyvér tünetek gyanánt lépnek fel a kórlerakodási időszakában, s anynyiból gyanusak, hogy midőn az alfelen megjelennek, a felfekvés okául szolgálnak.

d) Miliaria rubra név alatt azokat értelmezik, melyek gömbölyűen hegyes hólyagesákból állanak, környezetük vörös, és erős viszketőget okoznak; ezek nem egyebek mint izzagok (eczeme), oly egyéneknél támadnak, kik sokat izzadnak, s „sudamina „nevezet alatt ismeretesek.

A hagymáz kezdetében, a hajszálvéredények vérbősége, később pedig a nagyobb belvéredények dörzsölése és e miatti fekélyesedése miatt e helyeken vérzések állanak be, melyek rendszeren a csipbélből erednek, de a hurkabélből is származhatnak. Ezek bekövetkezésénél az eddigi kórtünetek, főleg a láz és agyjelenetek enyhülnek annyira, hogy a betegek könnyebbülésről dicsekszenek, de röviden az erő ismét hanyatlik, s egyes esetekben elébb vagy utóbb vérhiány, és elgyengülésben halnak el; megtörténik azonban hogy a legerősebb vérzés után is egészség áll be. Az orrvérzés szintén a véredények vérbőségéből ered. A hagymáz későbbi időszakaiban, az alfelen és hátgerinczen igen veszélyes complicatio vétetik észre, t. i. felfekvés (decubitus) mely azonban különböző alakban, majd egyedül csak mint vörreg (erythem), majd mint vérszűrem (sugillatio), majd mint kikérgesedés (excoriatio) reákövetkező üszökődéssel (decub. gangraenosus) léphet fel;

ennek oka nyomás, és zavart táplálás, s ez okból jelenik meg mindig csak a kór előhaladási folyamában.

A másodrendű, vagy lerakodási folyamok a hagymáz szűnetével szoktak beállani, minden szervek és szövetekben előfordulhatnak, és bizonyos kórtünetek által ismertetnek meg. Majd mint crouposus és diphtheritikus lobok jelennek meg különböző nyálkhártyákban, (crouposus hörglob, tüdőlob, crouposus lob a bélcsatorna nyálkhártyájában, és a vizező szervekben, fültömírigy lob, tüdő tömülés - diphtheritikus lob a gége, gégefedő, torok, bárzsing nyálkhártyáiban sat); majd mint másodrendű bántalmak a savós hártványknak (agyhártyalob, mellhártyalob, szivburoklob, hashártyalob) mindezeknek a hagymáz lefolyására nagy befolyásuk van, miután a kedvezőtlen kimenetel gyakran ezek rovására történik. A nevezett lerakodások néha recidiváknak tekintetnek, viszont lerakodásnak nevezetnek olyanok, midőn szoros vizsgálat azokat recidiváknak ismerteti fel. Ilyenek alatt oly jelenséget értünk, melyek még a testben létező, és el nem választott méreg által okoztatnak. érdemük gyakran tulbecsültetik, nem is oly gyakoriak, mint azt sokan hinni akarják. Záradékul még egy gyakorlati complicatiót kell felemlíteni, a fültömírigy metastatikus gyuladását (Parotitis). E szenvedés mint tudva van a szájjür betegségéinél és különféle bőrküttegeknél is tapasztaltatik; származik vagy a szájjürhártya gyuladásának terjedéséből, vagy a mirigy kivezető utak elzárásából, vagy végre a kórméreg kiküszöböléséből. Rendszeren a mirigy szemcsék az evesedés fészke, mindamellett gyakran ily lerakodást a sejtszövetben is találhatni. Hatása és következései ily fültömírigylobnak különbözők, alapul szolgálnak sokféle működési zavarokra, mert eltérve a geny átszakadásától a fülbe, és az ebből származott nehézhallástól; ezen mirigy tetemesebb daganata által, véredények visszerek és idegek összenyomulhatnak, melyből ismét a légzés és vérkeringés zavarai, úgy azon idegek bántalmak, melyek a nyomásnak kitéve vannak, következnek, például: az arcizomideg merevedése, a háromosztatu idegzete; a geny sülyedés által pedig gyakran a hangrész (glottis) vizenyős daganata, gátorlob (mediastinitis) sat. származhatnak. Egy másik szinte igen nevezetes lerakodás a hagymáznál a gége fekélyesedése, melyet hibásan Laringotyphus-nak fogalmaztak, ezek gyakran a hangrész vizenyős daganata következtében a beteg életét veszélyeztetik.

(Folytatás. követc.)

T Á R C Z A.

A magyar orvosok és természetvizsgálók Pozsonyban székeltő XI-ik nagygyűlése.

(Folytatás)

7) Balogh Pál tudor ur kétféle indítványára, nevezetesen

A)-ra nézve, melyben a jelenlegi szűkebb jelentést: „Magyar orvosok és természetvizsgálók nagygyűlése“ helyébe „a magyar tudósok Congressusa“ nevére, mely tágabb értelmében minden tudományok összegét magában foglalná, ajánlja, — határozatott, hogy a régi név mellett továbbá is meg fog maradni, szabadságukban állván azon tudósoknak, kik ilyféle társulatot alakítani kívánnak, azt maga utján kieszközölni.

B) A mi a társadalmi tudományok, mind külön szakosztályának életbeléptetését illeti, igen élénk vitaközlés után, melyben mintegy huszan részt vettek, a társadalmi tudományoknak nyitandó szakosztályra nézve a közgyűlés határozata: hogy az ide vonatkozó tudományok humanistikus irányuak lévén, az államorvosi szakba vágnak; ennél fogva az orvosi főosztályhoz tartoznak, hol tehát ezen tanok művelői külön alszakot is képezhetnek. Ezen alosztály működési körének megalapítása a központi választmányra bízott.

8) A korábbi két nagygyűlés megbízása folytán készítést és a pozsonyi nagygyűlésen megvitatott és elfogadott közegészségügyi javaslatnak az országgyűlés elé a központi bizottmány által választandó albizottmány által vitessék.

9) Schaller tudor a himlőoltás tárgyában kitűzött pályakérdését, miután abban: hogy az általa szóval kitűzött 1000 darab aranyat a nagygyűlés rendelkezése alá bocsátja, továbbá abban, hogy ha mindjárt a pályakérdés szerkesztésében részt vesz is, de annak oda ítéltetésében, mint pályaműbíró, részt nem veendő, bele nem egyezett, a szakosztály pedig ezen föltételekből mitsem engedhetett, visszavonta. Ezzel az ügy végképpen befejeztetvén, tudomásul vétetett.

10) Az államorvostani szakosztálytól „a szegény elmebetegek ápolásáról“ írott és a közgyűlésen leendő befolyására ajánlott értekezése Bolyó Károly tr.-nak — felolvasására idő nem jutván, felolvasottnak tekintetett és az évkönyvbe kinyomatni határozatott.

(Folyt. követc.)

Októberhavi kimutatás

a gyöngyösi közkórházban orvosolt betegekről.

A beteglétszám körülbelül a múlt havihoz hasonló magasságban észleltetett. A hagymáz kóresetek szaporodtak, gyomor és bélhurut a túluralkodók, vízkórosok és tüdővészben szenvedők szintén sűrűbben jöttek orvoslás alá.

A kórházban előforduló betegek létszáma eszerint volt: September hóról felmaradt beteg 31, oct. hónapban szaporodott 34, összesen 65. Ezek közt volt férfi 38, nő 27. — Ingyenes 47, önkénytesen fizető 11, alapítványi 1, czéhbéli 6. — Meggyógyult 28 meghalt 1, felmarad 35.

Az ápolási napok összes száma volt: 1090. Esik ebből egy betegre 17 nap.

A közegészségi állapot a városban szintén kielégítőnek nevezhető. A halálozás száma a városban volt 57. férfi 27, nő 30. A legsűrűbb halálozás ismét a 7 éven alóli gyermekekre esett (39).

A halálnemre nézve: hártvás torokgyíkban 6, hagymázban 4, himlő utáni vízkórban 6, sorvadásban 10, a többi különféle szorványos betegségben. — Orvosilag csupán 8 ápolatott.

Törvényes bonczolás két férfi hullán vitetett véghez, kik öngyilkossági szándokból kötél általi megfojtás következtében végezték ki magokat.

Vegyések.

Törzsorvos Asché Dübenben a katonai kórházban a *Petroleum*-ot 18 rüh esetben használta, és tapasztalatainak eredményét a „berliner klin. Wochenschrift“ 20. számában eszerint adja elő: 1. A petroleum tökéletesen alkalmas a rüh gyógyítására, tehát a rühhatka (Kratzmilbe) megölésére is 2. A középszám, mely alatt e szer használatára a rüh meggyógyul 4 nap. Erre megjegyzendő, miszerint a gyógyításra 2—3 nap is elegendő, értekező azonban a biztonság miatt a kísérletet hosszabb ideig folytatta. 3 A petroleum az által is kitiünteti magát, hogy a bőrt csekélyszerűleg támadja meg, izzag kiötlést pedig nem okoz, sőt elterjedett bőrgyulladásoknál és sebeknél borogatás gyanánt is használatos. A gyógyulás után a betegek ismét azonnal szolgálatba léphetnek, ez oly körülmény, mely a gyógyidő megbirálásánál igen fontos, miután egyéb gyógykezelésnél, például a megszabott rühkenőcs alkalmazása után a kiötlés megtámadása végett még néhány napi kimélet szükségeltetik. 4. A petroleum-mali gyógyítás tiszta. Utána a fürdők használata kívánatos, de nem szükséges. 5. Visszaesés a 18 eset között egyszem észleltetett, bár a gyógyítás után már több hónapok haladtak el. 6. Ezen gyógyeljárás még azonfelül igen olcsó.